

TEMEL EĞİTİMDE REHBERLİK VE PSİKOLOJİK

DANIŞMANIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Gül AYDIN*

Gelişmekte olan ülkeler arasında sayılan ve çocuk ölümleri, özürli çocuk sayısı, çocuk istismarı gibi konularda dünya sıralamasında ön saflarda yer alan ülkemizde, temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanın önemini tartışmak bazı çevrelerce lüks olarak nitelenebilir. Hele halihazırda ortaöğretim kurumları ile sınırlı olan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerindeki aksaklıkların henüz giderilemediği gözönüne alındığında, bu hizmetlerin temel eğitime yaygınlaştırılmasında bazı sakıncalar olacağı bile düşünülebilir. Oysa, gerek çocuk sağlığı ile ilgili sorunları, gerekse rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini bütüncü bir yaklaşım çerçevesinde ele almak gerekir. Çocuğun beden sağlığı ve ruh sağlığı ayırımı yüzeysel bir ayırımdır ve birbirinden ayrı düşünülmemelidir.

Bu alanda yapılmış olan oldukça eski araştırmalar bile çocuğun ruh ve beden sağlığının birbiriyle çok yakından ilişkili olduğuna işaret etmektedir (Lewis, 1965). Günümüzde ise bu durum artık kabul edilen bir gerçektir. Demekki önemli olan çocuğun sağlığının bir bütün olarak korunmasıdır. Ayrıca, ruh sağlığı sorunlarının önlenmesi, özellikle sosyo-ekonomik doğurguları açısından ele alındığında, en az beden sağlığı sorunlarının önlenmesi kadar önem taşımaktadır. Çünkü erken yaşta ortaya çıkan ve önemsiz gibi görünen ruh sağlığı sorunları, önlem alınmadığı takdirde, ilerde çeşitli ciddi uyum güçlüklerine, kronik okul başarısızlığına, hatta yetişkinlikte de devam eden ciddi duygusal bozukluklara dönüşebilmekle, bu da en az beden sağlığında gözlenen sorunların yol açtığı ölçüde işgücü, emek ve diğer maddi kayıplara yol açabilmektedir (Who Technical Report, 1977). Bu açıdan bakıldığında, bireyin ruh sağlığının bir bütün olarak düşünülmesi temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Esasen böyle bir yaklaşım insanı bir bütün olarak ele alıp gelişmesine yardımcı olma yönündeki çağdaş psikolojik danışma anlayışına da uygun düşmektedir.

Bilindiği gibi psikolojik danışmanın temel ilkelerinden biri bu hizmetin

(*) ODTÜ Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı

yaşam boyu sunulması gereğine işaret etmektedir (Shertzer ve Stone, 1981). Bu açıdan ele alındığında, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temel eğitim düzeyinden başlaması ve ülkemizde olduğu gibi yalnızca orta ve yükseköğretim düzeyleri ile sınırlı olmaması çağdaş anlayışa daha uygundur. Ancak, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temel eğitime yaygınlaştırılması planlanırken gerek hizmetin verileceği kurumun, gerekse bu hizmetlerin sunulacağı grup olan ilkokul çocuklarının bazı özelliklerinin gözönünde tutulmasında yarar vardır. Gibson ve Mitchell (1981) Amerika Birleşik Devletlerinde psikolojik danışma hizmetlerinin temel eğitim düzeyinden başlaması ihtiyacının elli yıldan beri hissedilmesine karşın, ancak son yıllarda ve kısıtlı olarak bu çalışmaların yaygınlaştırılabildiğini vurgulamakta, bunun temel nedeni de temel eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin nasıl düzenleneceği konusunda herkesçe benimsenmiş bir örgüt modeli bulunmayışına bağlamaktadır. Kuşkusuz bu hizmetlerin temel eğitim düzeyinde planlanmasında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, oluşturulan programın çağdaş rehberlik ve psikolojik danışma ilkeleriyle tutarlı, çocukların gelişim ihtiyaçlarına cevap verebilen nitelikte olmasıdır.

Temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temel amacı çocukları eğitim ortamına alıştırmak, onları her yönden geliştirecek yaşantı ve deneyimleri sağlamaktır. Bu temel amacın gerçekleştirilmesinde ilkokul düzeyindeki öğretmen - çocuk ilişkisi ile ortaokul ve lise düzeyindeki öğretmen - öğrenci ilişkisinde gözlenen farklar önem kazanmaktadır. Şöyleki, ilkokulda çocuk genellikle beş yıl boyunca aynı öğretmenle etkileşimde bulunmakta, bu da öğretmen - öğrenci arasında daha sıcak, daha güvenli bir ilişki kurulmasına yol açabilmektedir. Öğretmenler açısından ise bu yoğun beraberlik, öğrenciyi diğer eğitim düzeylerine oranla daha iyi tanıma gibi olumlu bir sonuç doğurmaktadır. Temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri düzenlenirken öğretmen - çocuk ilişkisinin bu özel niteliği gözönüne alınmalı ve program yoğun bir psikolojik danışman - öğretmen işbirliği üzerine temellendirilmelidir. Bu işbirliği içinde öğretmenin rolü, çocuğu daha iyi tanıyan bir kişi olarak psikolojik danışman'a çocuğun gelişimi, gelişim sürecinde karşılaştığı önemli olaylar ve benzeri alanlardaki bilgileri sağlamak, gerektiğinde de kendi kişisel gözlemlerini aktarmak olmalıdır. Psikolojik danışman'ın rolü ise bu bilgileri çocuğu tanıma amacıyla değerlendirme, gelişimi için en uygun koşulları öğretmen ve yöneticilerle işbirliği içinde sağlama, gerektiğinde yönetici ve öğretmenlere konsultasyon hizmetleri verme ve rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinden tüm öğrencilerin yararlanmasını sağlayacak önlemleri alma biçiminde özetlenebilir.

Sayılan bu hizmetleri gerektiği gibi yürütebilmek için ise, bu düzeyde görev yapan psikolojik danışman'ın temel danışman özellikleri ve danışma becerileri yanısıra, temel eğitim düzeyindeki çocukların gelişim özelliklerini iyi bilmesi ve çocukların gelişim düzeylerine uygun özellikleri geliştirmelerine yardımcı olması gerekmektedir. Psikolojik danışman'ın ilkökul düzeyindeki çocuklarda geliştirmeye yardımcı olabileceği bazı özellik ve davranışları anahtarlarıyla şu başlıklar altında özetlemek mümkündür (Gibson ve Mitchel, 1981).

1. Oyun sırasında gerekli olan fiziksel becerileri geliştirme,
2. Yaşlılarıyla paylaşma ve olumlu arkadaşlık ilişkileri kurma becerilerini geliştirme,
3. Kendi cinsiyetine uygun cinsel kimlik geliştirme,
4. Gündelik yaşamda gerekli olan kavramları geliştirme,
5. Kendi benliğiyle tutarlı bir değerler sistemi geliştirme,
6. Bağımsızlık ve özerklik kazanma.

Danışman ayrıca, çocuğun sürekli gelişmekte ve değişmekte, sürekli olarak yaşantı ve deneyimlerini benlik tasarımı ile bütünleştirmeye çalışmakta olduğunu farkında olmalıdır. Temel eğitim düzeyinde görev yapan bir danışman, çocuğun akıl yürütme yeteneğine ilişkin özellikleri tanımalı ve çocukların bu konuda yetişkinlerden farklı olduğunu bilmelidir. Yine bu dönemdeki çocukların herhangi bir faaliyet üzerinde uzun süre yoğunlaşmadıkları, bir başka deyişle konsantrasyon sürelerinin kısıtlı olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle faaliyetler çocuğun dikkatini yoğunlaştırabilme süreci dikkate alınarak planlanmalıdır. Bu dönemdeki çocukların önemli bir diğer özellikleri ise değişik konulara ilgilerinin kolayca uyanması, ancak belli bir konuya duydukları ilginin uzun sürmemesidir. Örneğin, bir süre basketbol'a ilgi duyan bir çocuk bu ilgisini kısa sürede yitirip müziğe ilgi duymaya başlayabilir. Daha sonra bu ilgi alanı yerini bir diğerine bırakabilir. Yine çocuklar bu dönemde uzun vadeli planlardan çok, kısa vadeli ve o andaki ihtiyaca hemen cevap verecek planlar yapmaya daha eğilimli olmaktadır (Rathus ve Nevid, 1986). Kuşkusuz, bu dönemdeki çocukların en tipik özelliklerinden biri de duygularını çok rahat ve kolayca ifade edebilmeleridir ki bu özellikle psikolojik danışman'ın çocuğun duygularını daha kolay ve kısa sürede anlamasına yol açabilir.

Özetle, temel eğitimde görev yapan psikolojik danışman'ın bu dönemdeki çocukların gelişim özellikleri hakkında bilgili olması, hem okuldaki rehberlik ve psikolojik danışma faaliyetlerini çocukların gelişim ihtiyaçları-

na cevap verecek biçimde düzenlenmesine yardımcı olacak, hem de danışman olarak onun etkinliğini ve verimliliğini arttıracaktır. Bunların yanısıra, çocuğu olduğu gibi ve koşulsuz kabul edebilme saydam ve spontan olma ve bu açılardan çocuklara uygun model oluşturabilme, çocuklarla kullanılan psikolojik danışma ve oyun teknikleri konusunda deneyimli olma, değişik durumlardaki çocuklar için en uygun yaklaşım ya da tekniği seçebilme gibi özellik ve becerilere sahip olmak da temel eğitimde görev yapan psikolojik danışmanlarda aranacak nitelikler olmalıdır.

Temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin planlanmasında gözönüne alınması gereken bir diğer nokta da bu yaş grubundaki çocukların kendilerini sözel olarak ifade edebilme yetilerinin ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere oranla daha az oluşudur. Bu nedenle sunulan hizmetlerin daha çok fiziksel faaliyete ve oyuna dayanması gerekir. Çünkü oyun çocuk için doğal ve spontan olarak kendini ifade edebileceği bir ortam, sözel olmayan bir iletişim aracıdır. Bowyer (1970). Oyunu çocuğu rahatsız eden, çatışmaya sokan tüm duyguları dışa vurabildiği değerli bir araç olarak nitelemektedir. Özellikle de sözel anlatım yeteneği kısıtlı olan çocuklarda oyun ortamı, çocuğun kendisi ve çevresiyle ilgili tüm duyu ve çatışmalarını aktarabilmesini sağlar. Bu açıdan ele alındığında temel eğitim düzeyinde çalışan psikolojik danışmanların ellerindeki en değerli aracın oyun olduğu ileri sürülebilir. Danışman bu önemli aracı bireysel ya da grupta danışma ortamında kullanabilir.

Çocuklarla yapılan çalışmaların çoğu grup halinde yürütülen psikolojik danışma çalışmalarının daha olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir (WHO Technical Report, 1977). Gerçekten çeşitli yazarlar da çocuklarda grupta psikolojik danışmanın bireysel psikolojik danışmaya oranla daha avantajlı ve ekonomik olduğunu vurgulamışlardır. Bu avantajların başında çocuğun kendi yaşitlarıyla ilişki kurması ve onlarla pek çok duyu, deneyim ve yaşantısını paylaşması girmektedir (Bosdell, 1973). Ayrıca oyun grubu çocuğa serbestçe araştırma, yeni davranış yolları bulma ve geliştirme, özetle büyüme ve gelişme olanağı sağlamaktadır (Hasford, 1973).

Temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise hizmetin verildiği grubun henüz bağımsızlığına kavuşmamış ve anne babaya oldukça bağımlı oluşudur. Anna Freud'un (1965) deyişiyle çocuğun bu dönemdeki sevgi nesnelere anne - babadır. Kuşkusuz tüm anne ve babalar çocuklarının kendine yeterli, başarılı ve mutlu bireyler olmalarını isterler. Ancak, özellikle günümüzün hızla değişen ve karmaşıklaşan toplumunda anne - babaların çocuklarını yetiştirirken önemli sorunlar yaşadıkları da bir gerçektir. Örneğin anne - babanın kendi gündelik yaşamında karşılaştığı sorunlar ço-

cuğa yansıyabilmekte ve bu durum ebeveyn çocuk ilişkilerinde önemli kopukluklar ortaya çıkarabilmektedir. Nelson (1972) bu dönemdeki çocukların en sık yakındıkları konuların başında anne - babalarının kendileriyle yeterince ilgilenmedikleri ve kendilerini dinlemediklerinin geldiğine işaret etmektedir. Tüm bunlar bu dönemdeki çocuklarla çalışan psikolojik danışmanların ebeveyn - çocuk ilişkileri konusunda da duyarlı ve gerektiğinde anne - babalara konsültasyon hizmetleri sağlayabilecek biçimde yetişmiş ve uzmanlaşmış olmaları gerektiğini göstermektedir. Hizmetler ayrıca, anne - baba ile danışman işbirliğinin önemi gözönüne alınarak planlanmalıdır.

Sonuç olarak, ülkemizde Rehberlik ve Psikolojik Danışma hizmetlerinin yalnızca ortaöğretim düzeyinde düşünülmeyip temel eğitime de yaygınlaştırılmadan önce mutlaka alınması gereken iki önleme değinmekte ise yarar vardır. Bunlardan birincisi, hizmetlerin öğrenci ve kurum ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde örgütlenmesidir ki bu da kapsamlı bir ihtiyaç belirleme (needs assessment) araştırmasıyla mümkün olabilir. Bu ihtiyaç belirleme araştırmasının kapsamına öğrencilerin yanısıra öğretmenler, yöneticiler, veliler ve çocuklarla ilgili olan tüm diğer kişilerin alınması hizmetlerin çok daha etkili ve verimli sonuçlar verecek biçimde planlanmasına yardımcı olabilir. Alınması gereken diğer önlem ise temel eğitimde görev yapabilecek personelin bir an önce yetiştirilmesidir. Bu amaçla Üniversitelerimizdeki Psikolojik Danışma ve Rehberlik programlarında gerekli düzenlemeler yapılarak gelişim psikolojisi ve çocuklarla psikolojik danışma konularını içeren derslere daha fazla yer verilebilir. Lisansüstü düzeyde yurtdışındaki uygun programlara öğrenci gönderilerek bu alanda uzmanlaşmaları sağlanabilir. Yeterli sayıda uzman sağlandığında ise Üniversitelerimizde Lisansüstü düzeyde Temel Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları açılabilir.

KAYNAKLAR

Bosdell, B.J. (1973) *Counseling children with play media*. M. Ohlsen (Ed.) *Counseling Children in Groups : A forum*. New York : Holt, Rinehart and Winston.

Bowyer, L.R. (1970) *The Lowenfeld world technique : Studies in Personality*. Oxford : Pergamon Press.

Freud, A. (1965) *Normality and Pathology in childhood : Assessment of development*. New York : International Universities Press.

Gibson, R.L., ve Mitchell, M.H. (1981) *Introduction to guidance*. New York : McMillan Publishing Company.

Hasford, R.E. (1973) *Behavioral group counseling with elementary school child-*

dren, M. Ohlsen (Ed.) *Counseling Children in Groups*. New York : Holt, Rinehart and Winston.

Lewis, W.W. (1965) Continuity and Intervention in emotional disturbance : A review. *Exceptional Children*, 31, 465-475.

Nelson, R.C. (1972) *Guidance and counseling in the elementary school*. New York : Holt, Rinehart and Winston.

Rathus, S.A. ve Nevid, J.A. (1986) *Adjustment and growth : The challenges of life*. New York : CBS College Publishing Company.

Shertzer, B. ve Stone, S.C. (1981) *Fundamentals of guidance*. Boston : Houghton Mifflin Company.

Who Expert Committee Report. (1977) Child mental health and psychosocial development. *Technical Report Series* 613. Geneva : World Health Organization.

KAYNAKLAR

Boşnak, H.İ. (1977) *Counseling children with special needs*. H. Özalp (Ed.) *Counseling Children in Groups : A Journal* New York : Holt, Rinehart and Winston.

Erdoğan, L.İ. (1978) *Çocukların özel gereksinimleri* : İstanbul H. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.

Fryer, A. (1985) *Normality and Personality in childhood : A developmental approach*. New York : International Universities Press.

Gilman, R.L. ve Mitchell, M.C. (1981) *Introduction to Guidance*. New York : McGraw-Hill Book Company.

Harlow, R.E. (1973) *Behavioral goals, counseling and counseling skills* 65.